

**FG8039 Själständigt arbete, grundnivå inom lärarprogram
(musik), 15 hp**

Kompletterande pedagogisk utbildning (KPU)

2024

Institutionen för musik, pedagogik och samhälle (MPS)

Handledare: Maria Timoshenko

Kristina Sjöström

Konstnärligt uttryck i sångundervisning

En undersökning om vilka undervisningsmetoder
sånglärare använder sig av

Sammanfattning

Syftet med denna kvalitativa studie är att bidra med kunskap om hur sånglärare talar om undervisningsmetoder i konstnärligt uttryck. Semistrukturerade intervjuer har genomförts med tre sånglärare på gymnasiet. Därefter har sånglärarnas utsagor analyserats utifrån ett didaktiskt perspektiv och en tematisk analys för att uppfatta vilka undervisningsmetoder sånglärarna talar om. Resultatet visar att sånglärarna talar om flera tillvägagångssätt i undervisningen vilket har sammanställts i fem kategorier: Reflektion, Anpassning, Interpretation, Relationsskapande och Inspirationskällor. De främsta undervisningsmetoderna i konstnärligt uttryck sånglärarna talar om är: *Att ställa frågor till eleverna för att skapa reflektion och medvetenhet, anpassa metoder utifrån elevens behov och förutsättningar samt att skapa en trygg miljö för eleverna.*

Nyckelord: Konstnärligt uttryck, sångundervisning, undervisningsmetoder, didaktik, sånglärare, gymnasiet

Innehållsförteckning

1	INLEDNING	1
2	BAKGRUND	2
2.1	KONSTNÄRLIGT UTTRYCK I RELATION TILL LÄROPLANEN	2
2.2	OMRÅDESÖVERSIKT	2
2.2.1	<i>Musikaliskt uttryck</i>	2
2.2.2	<i>Röstens uttryck i tal och sång</i>	4
2.2.3	<i>Interpretation</i>	5
2.3	SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR.....	5
3	TEORETISKT PERSPEKTIV	6
4	METOD	7
4.1	METODVAL OCH AVGRÄNSNING	7
4.2	ETISKA ASPEKTER.....	7
4.3	URVAL AV INFORMANTER.....	8
4.4	GENOMFÖRANDE AV INTERVJUER.....	8
4.5	ANALYSPROCESS.....	9
5	RESULTAT	10
5.1	TOLKNING AV KONSTNÄRLIGT UTTRYCK.....	11
5.2	UNDERVISNINGSMETODER	12
5.2.1	<i>Reflektion</i>	12
5.2.2	<i>Interpretation</i>	13
5.2.3	<i>Anpassning</i>	14
5.2.4	<i>Relationsskapande</i>	15
5.2.5	<i>Inspirationskällor</i>	15
5.3	SAMMANFATTNING AV RESULTAT	16
6	DISKUSSION	17
6.1	RESULTATDISKUSSION	17
6.1.1	<i>Tolkning av konstnärligt uttryck</i>	17
6.1.2	<i>Undervisningsmetoder</i>	18
6.2	METODDISKUSSION	19
6.2.1	<i>Metodval</i>	19
6.2.2	<i>Analysmetod</i>	20
6.2.3	<i>Egna reflektioner</i>	20
6.3	SLUTSATS.....	21
	REFERENSER	22
	BILAGOR	

1 Inledning

”Vem sjunger du till?”

”Vilken känsla vill du förmedla?”

”Föreställ dig att du befinner dig i en skog”

De förstnämnda citaten i inledningen är enligt min erfarenhet typexempel på hur sånglärare uttryckt sig till mig, som elev, under sånglektioner där berättandet och det sceniska uttrycket varit i fokus.

Under min VFU i lärarutbildningen har jag tagit del av lärarnas verklighet och i egenskap av både sångare och lärare har jag reflekterat kring det *konstnärliga uttrycket* i sångundervisning. Mina reflektioner grundar sig på samtal med studiekamrater och lärare samt lektionsobservationer under VFU. Flera medstudenter och lärare jag mött upplever konstnärligt uttryck som svårdefinierat, även jag själv. Vad innebär egentligen ett konstnärligt uttryck? Hur undervisas konstnärligt uttryck i sångundervisning? I egenskap av VFU-student har jag deltagit på sånglektioner och upplevt att det förvisso erbjuds ett utrymme för eleven att experimentera och söka sig fram i sin röst och förstå musikens karaktär. Däremot talas det ytterst sällan om konstnärligt uttryck i undervisningen. Jag vill förstå hur sånglärare tänker och resonerar kring det konstnärliga uttrycket när de undervisar och vilka undervisningsmetoder lärarna upplever fungerar.

Enligt min kännedom finns alldeles för lite forskning om konstnärligt uttryck i relation till sångundervisning. Min förhoppning med denna studie är därför att bidra med kunskap om vilka undervisningsmetoder sånglärare använder sig av i undervisning av konstnärligt uttryck. Studiens resultat hoppas jag ska gynna både mig själv och andra lärare i undervisning av konstnärligt uttryck, oavsett instrumentinriktning.

2 Bakgrund

2.1 Konstnärligt uttryck i relation till läroplanen

Föreliggande studie kommer behandla undervisningsmetoder i konstnärligt uttryck. För att ta reda på *hur* konstnärligt uttryck kan undervisas på gymnasiet redovisas nedan en bakgrund till *vad* som ämnas undervisas, *vilka* kunskapskrav eleven förväntas uppnå och *hur* dessa kunskapskrav formuleras. I Skolverkets *Läroplan, program och ämnen i gymnasieskolan* (Skolverket, 2011), i ämnet *Musik*, ska eleven utveckla bl.a. följande kunskaper: ”Färdigheter i att musicera instrumentalt eller vokalt, såväl efter noter som på gehör, samt färdigheter i att använda ett konstnärligt och musikaliskt uttryck” (Skolverket, 2011, s. 1).

I kurserna *Instrument eller sång 1-3*, inkluderas ordet *scennärvaro* i det centrala innehållet (Skolverket, 2011). Det förekommer en annan punkt i det centrala innehållet som formuleras på olika sätt. Exempelvis i kursen *Instrument eller sång 1* står det ”Grundläggande musikalisk tolkning, stil och form” (Skolverket, 2011, s. 14). I *Instrument eller sång 2* formuleras meningen istället: ”Musikalitet, konstnärlighet och personligt uttryck” (Skolverket, 2011, s. 17). Och i *Instrument eller sång 3* formuleras meningen ”Konstnärligt uttryck och tolkning vid musikframförande” (Skolverket, 2011, s. 19).

2.2 Områdesöversikt

Till denna studie presenteras en områdesöversikt med tidigare forskning och litteratur inom *musikaliskt uttryck*, *röstens uttryck i tal och sång* och *interpretation*. Forskningen skildrar strategier lärare använder sig av i undervisningen.

2.2.1 Musikaliskt uttryck

Brenner och Strand (2013) beskriver att ”expressiveness”, alltså uttrycksfullhet, kan arbetas fram av musikern genom noteringar i det musikaliska materialet. Noteringar i detta fall kan syfta på musikens tempo och dynamik, men även hur rytm och text artikuleras samt med vilken kvalitet tonerna framförs. Dessa nämnda noteringar är komponenter som bidrar till hur ett kvalitativt musikaliskt uttryck kan etableras. Brenner och Strand har i sin forskningsstudie, *A Case Study of Teaching Musical Expression to Young Performers* (Brenner & Strand, 2013), undersökt innebörden av undervisning av barn/ungdomar i musikaliskt uttryck. Undersökningen baserades på lektionsobservationer och semistrukturerade intervjuer med fem instrumentallärare samt 10 elever i åldern 10–18 år. Lärarna i studien gav eleverna instruktioner med hjälp av varierande strategier utifrån elevernas förmågor. De strategier som gav mest effekt i undervisningen var fysiska gester (rörelser och sjunga/spela på instrument) och verbala beskrivningar (instruktioner, bildliga metaforer och tankeövningar, exempelvis

föreställa sig ljudet av instrumentet innan tonansatsen). Metaforer var återkommande i undervisningen och uppmuntrade elevernas kreativitet och tänkande kring egna erfarenheter. Lärarna nyttjade elevernas erfarenheter i undervisningen och drog paralleller till, exempelvis, dans, sport eller spel.

Kopplingen mellan den fysiska kroppen och instrumentet utgjorde även en viktig del i undervisningen för att åstadkomma ett musikaliskt uttryck. I undervisningen är det viktigt att tidigt, från den första lektionen, implementera en fysisk koppling/relation till instrumentet (Brenner & Strand, 2013). Denna koppling möjliggör att eleverna uppnår ”physical freedom”, en större frihet i sin fysiska kropp och till instrumentet, vilket i sin tur underlättar och ger plats åt det musikaliska uttrycket. Lärarna i studien trodde också på rösten som det mest uttrycksfulla instrumentet, eftersom rösten finns inuti kroppen. I studien fokuserade eleverna på tre huvudsakliga områden (text och musik, känslor/fysiska upplevelser, publiken) för att skapa kopplingen mellan sin fysiska kropp och sitt instrument. Alla tre undersökta områden ansåg lärarna var viktiga och nödvändiga för det musikaliska uttrycket.

The first realm was the body/instrument connection to the musical structure and lyrics. The second realm was the body/instrument connection to emotions and/or physical sensations. The third realm was the body/instrument connection to the audience. In the teacher’s discussions about how to define expression, these three realms emerged as equal in importance and necessary in combination. (Brenner & Strand, 2013, s. 88)

Utifrån Brenner och Strands (2013) intervjuer och observationer omfattade musikaliskt uttryck många dimensioner. Studiens resultat visade på två specifika faktorer: friheten till kroppen och instrumentet samt vikten av repertoarval. Dessa faktorer ansågs, enligt lärarna, vara centrala för det musikaliska uttrycket, oavsett instrument.

Många studier och böcker inom instrumentalundervisning behandlar tekniska färdigheter som instrumentalkonst och sångteknik (Juslin & Karlsson, 2008). Däremot är forskningen på undervisning i uttryck undermålig, detta skriver Juslin och Karlsson i artikeln *Musical expression: an observational study of instrumental teaching* (Juslin & Karlsson, 2008). Det pågår en het debatt bland lärare, menar författarna, angående hur musikaliskt uttryck främst bör undervisas eller huruvida musikaliskt uttryck bör läras ut överhuvudtaget. Många lärare delar uppfattningen om hur nödvändigt musikaliskt uttryck är i ett framförande, däremot anses musikaliskt uttryck ha för liten plats i undervisningen. “Sometimes, the things that are most important to learn are the most difficult to teach” (Juslin & Karlsson, 2008, s. 309). Juslin och Karlsson menar att den musikaliska talangen inte kan läras in. Förmågan att spela uttrycksfullt anses ofta vara kopplad till den musikaliska talang musikern eller utövaren besitter. Kunskap gällande *uttryck* tycks vara underförstått och något man inte talar om. Det har uppstått ett kunskapsglapp angående musikaliskt uttryck och författarna anser detta problematiskt. Lösningen på detta kunskapsglapp, menar författarna, kräver forskning på *definitionen* av uttryck, vilket kan underlätta i framtida undervisning av uttryck. Juslin och Karlsson använder uttrycket ”performance expression”, vilket ses utifrån ett multidimensionellt perspektiv där dimensionerna innefattar den musikaliska formen, känslouttrycket och ett trovärdigt

musikaliskt framförande. Även om en universell definition av uttryck är svåruppnådd, menar författarna att forskning i uttryck kan bidra till en mer sammanflätad syn gällande uttryck i musikundervisning.

I boken *Musikpsykologi* (Gabrielsson, 2020) beskriver Gabrielsson vilka musikaliska egenskaper som påverkar olika känslomässiga uttryck. Författaren talar om studier från 1990-talet och framåt där musiker själva fått bestämma egenskaper i musiken för framkallandet av önskat uttryck. Musikerna i studien fick spela/sjunga korta enstämmiga stycken i olika versioner med olika känslomässiga uttryck. Känslorna varierade mellan glädje, sorg, ilska, ömsinhet bland andra. Åhörare fick sedan lyssna på de olika versionerna och avgöra hur väl musikerna uttryckt de olika känslorna. Utifrån musikernas val av egenskaper uppenbarades skiftningar i t.ex. tempo, ljudstyrka, klangfärg och artikulation beroende på det känslomässiga uttrycket. Tempot var exempelvis något som skiftade: Uttryck för *glädje* förknippades med snabbt tempo och uttryck för *sorg* förknippades med ett långsammare tempo. På vilka sätt musikerna framkallat dessa känslor framgår inte av studierna.

2.2.2 Röstens uttryck i tal och sång

Johan Sundberg, röstforskare och professor i musikakustik, skriver i sin bok *Röstitära* (Sundberg, 2001) några nämnvärda avsnitt kopplat till röstens uttryck. I kapitlet om *Sinnesstämning, tal och sång* har Sundberg, i en studie, utforskat vilka medel sångare använder sig av när en känsla i sång och tal ska förmedlas. Särskilda musikaliska parametrar uppmärksammades i studien bland annat tempo, pauser, artikulation och tonernas styrka. Dessa parametrar var betydande för uppkomsten av olika känslouttryck och det visade sig att sångare använde ungefär samma uttrycksmedel i sång som i tal. Det är inte särskilt oväntat, menar Sundberg. ”Till det som kallas uttrycksfull sång hör inte bara att färga utförandet med olika känslöstämningar som speglar textinnehållet, utan också att ta hänsyn till det musikaliska sammanhanget” (Sundberg, 2001, s. 195). Sundberg poängterar många saker musiken berättar som sångaren kan ta hänsyn till, exempelvis musikaliska gester och fraser, ackord och toner.

Förståelsen för uppkomsten av sång som estetiskt uttryck har undersökts av forskaren Tülay Ekici (2022), professor vid musikdepartementet Dokuz Eylül University. Ekici påstår i sin studie, *An Evaluation on the Human Voice and the Act of Singing* (Ekici, 2022), att forskning av rösten oftast visas ur ett vetenskapligt perspektiv utifrån hur rösten producerar ljud. Hon hävdar också att det inte finns några studier på rösten ur ett multidimensionellt eller holistiskt perspektiv, alltså där kombinationen av det biologiska, emotionella och estetiska inkluderas. Rösten kräver en högre nivå av uttrycksmässighet när det kommer till att faktiskt sjunga. Därför behövs både tekniska och konstnärliga färdigheter i utvecklingen av, som Ekici uttrycker det, *the art of singing* (Ekici, 2022).

2.2.3 Interpretation

Ordet *interpretation* (u.å.) definieras enligt Cambridge dictionary; ”an explanation or opinion of what something means”. Inom musik betyder interpretation *tolkning av text och musik*. Detta skriver Daniel Zangger Borch (2019) i sin bok *Stora sångguiden – vägen till din ultimata röst* (Zangger Borch, 2019). Boken är främst inriktad på sångtekniska verktyg såsom andningsteknik, stämbandens funktion och röstvård, men behandlar även interpretation. ”Den sångtekniska träningen är egentligen till för att förbättra möjligheterna att tolka text och musik så rikt som möjligt [...]” (Zangger Borch, 2019, s. 77). Zangger Borch belyser *texten* som det första fokuset i instuderingen – ett första steg i förståelsen av texten. På så sätt kan sångaren förmedla *känslan* och *budskapet* i textens innehåll. Sångpedagogen Elliot (2009) uppmanar sångaren att öva korta textfraser i taget och medvetandegöra tempo och pauser i läsningen. Enligt författaren är röstklngen den viktigaste faktorn i textövning eftersom känslöengagemanget tydligt hörs i rösten. Zangger Borch menar att trovärdigheten i sångframförandet är viktigt, därför kräver framförandet en bestämd tolkning av sångaren. När en konsert eller ett framträdande ska äga rum är tanken att all röstträning och konstnärliga ambitioner ska blomma ut.

Brown (1996), sångpedagog och röstlärare, talar om verktygen för interpretation vilka är: taktart, musikaliska fraser, tempo, dynamik, tonhöjd, diktion, klangfärg, känsla och budskap. Brown belyser både dynamik och tempomarkeringar i noter som indikationer på känslan i sången. Författaren menar att sångaren kan välja att frånga markeringar i noterna, om det sker medvetet, och således interpretera sången på sitt sätt.

Metronomic markings are often indicated for tempo. Yet, I have heard songs performed faster or slower than what was indicated in the score and enjoyed them very much. Think of both dynamic and tempo markings as indications of feeling. If you are sensitive to the music and the meaning of words, you will know how fast or how loudly to sing. (Brown, 1996, s. 124)

2.3 Syfte och frågeställningar

Den tidigare forskning och litteratur som presenterats visar på olika tankesätt och strategier för hur konstnärlig undervisning kan bedrivas. Jag vill undersöka vilka tillvägagångssätt sånglärare använder sig av i undervisningen gällande konstnärligt uttryck. Detta leder till studiens syfte och frågeställningar. Syftet med uppsatsen är att bidra med kunskap om hur sånglärare på det estetiska gymnasieprogrammet talar om metoder i konstnärligt uttryck.

Mina valda frågeställningar är:

- Hur tolkar sånglärare begreppet konstnärligt uttryck?
- Vilka metoder i konstnärligt uttryck talar sånglärarna om?

3 Teoretiskt perspektiv

I denna studie har jag valt att utgå från ett didaktiskt perspektiv utifrån Hanken och Johansens (2021) beskrivningar av didaktik och pedagogens tillvägagångssätt i undervisningen. Nedan presenteras en förklaring av didaktik och metodik samt olika metoder för lärare i undervisningen.

Didaktik är läran om undervisning (Holmqvist, 2021) eller konsten att undervisa (Hanken & Johansen, 2021). Enligt Hanken och Johansen innebär didaktik beslutsfattningar i undervisningen, vilket baseras på frågorna Vad? Varför? Hur? Frågorna ställs utifrån undervisningens innehåll, syfte och förutsättningar: Vad ska undervisas? Varför ska det undervisas? Hur ska undervisningen gå till? Enligt Hanken och Johansen (2021) fokuserar didaktiken på undervisning utifrån lärarens perspektiv men behöver även kompletteras med insikten om hur undervisning förstås utifrån elevens perspektiv. Undervisningen är således en *interaktion* och syftar till kommunikationen mellan läraren och eleven. Kvaliteten på interaktionen mellan lärare och elev har en avgörande roll för elevens utveckling och resultat. Den pedagogiska verkligheten är *situationsbunden* (Hanken & Johansen, 2021) och varje enskild lärare behöver själv fatta pedagogiska beslut och reflektera över dem utifrån aktuell situation i undervisningen. Förmågan att kunna fatta välgrundade pedagogiska beslut, menar författarna, kännetecknar pedagogisk professionalitet. De didaktiska frågorna (Vad? Varför? Hur?) kan hjälpa pedagogen i förberedningen inför en undervisningssituation. Didaktiken har därmed utvecklat en begreppsapparat och ett ”språk” om undervisning. Språket om undervisningen hjälper lärare att sätta ord på, likaså analysera, olika sidor av den pedagogiska verksamheten.

Metodik är ett begrepp inom didaktiken (Hanken & Johansen, 2021). Begreppet metod kan ha många olika betydelser men definieras av författarna som ett systematiskt tillvägagångssätt i undervisning och lärande. Det blir en fråga om *hur* undervisningen ska gå till, exempelvis genom föreläsningar, förevisningar eller något författarna beskriver som ”spörrende undervisning” – att ställa mycket frågor. *Undervisningsmetoder* är ett idag vanligt förekommande begrepp bland musikpedagoger, vilket huvudsakligen fokuserat på hur *lärarens* undervisning kan effektiviseras. Däremot har det inom didaktiken skett en fokusflyttning, menar Hanken och Johansen. Fokuset har skiftat från lärarens undervisning till *elevens lärande*. Om lärande ska uppstå förutsätts eleven vara aktiv, därför behöver läraren först och främst fokusera på vad som främjar elevens lärande. En viktig pedagogisk metod är förmågan att *differentiera* undervisningen, att anpassa undervisningen efter elevens behov och förutsättningar. *Nivådifferentiering* används ofta i musikundervisning där elever tilldelas spel- eller sångstämmor i olika svårighetsgrad utifrån elevens nivå.

Det är omöjligt att säga att den ena undervisningsmetoden i sig själv är bättre än en annan, menar Hanken och Johansen (2021). Vad som innefattar en lämplig metod beror på syftet med

undervisningen, undervisningens innehåll och elevförutsättningar (Hanken & Johansen, 2021).

Musikkpedagogen bør derfor ikke ha noen illusjoner om å finne fram til 'den beste metoden'. Det dreier seg snarere om å finne fram til mange metoder og å tilegne seg nok kunnskap og erfaring til å vite hvilke som passer til hva slags bruk; man trenger en 'verktøykasse' med metoder. (Hanken & Johansen, 2021, s. 87)

Musikpedagogen bör, enligt Hanken och Johansen (2021), slopa tanken på strävan efter ”den bästa metoden”. Istället uppmuntras pedagogen samla på sig många metoder för olika ändamål – en verktygslåda med metoder (Hanken & Johansen, 2021).

4 Metod

4.1 Metodval och avgränsning

En kvalitativ metod har valts för denna undersökning. I boken *Intervjumetodik* (Lantz, 2013) beskrivs den kvalitativa metoden som en möjlighet för intervjupersonen att undersöka informantens tolkning av ett begrepp eller fenomen. Eftersom denna undersökning bygger på hur sånglärare talar om undervisningsmetoder lämpar sig bäst en kvalitativ metod. Till denna studie semistrukturerade intervjuer använts. Dessa intervjuer har utgått ifrån några förberedda öppna frågor (Bilaga 3), med tillhörande följdfrågor som har ställts beroende på informantens resonemang (Lantz, 2013). Semistrukturerade intervjuer ger möjlighet till uppföljning och utforskning av exempelvis undervisningsmetoder mer djupgående, baserat på informantens svar.

Till skillnad från en kvalitativ metod är kvantitativ metod något som fokuserar på mätbara data som kan uttryckas med hjälp av siffror (Fejes & Thornberg, 2019). Kvantitativ forskning eftersträvar statistiska, kvantifierbara och vanligtvis generaliserade resultat. Kvantitativ metod har därför exkluderats från denna studie.

4.2 Etiska aspekter

Inför intervjuerna skickades ett missivbrev (Bilaga 1) till informanterna med information om innebörden av deltagandet i studien. Allt informerades enligt Vetenskapsrådets etiska principer (Vetenskapsrådet, 2017). Dessa etiska principer är uppdelade i fyra krav: informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Utifrån de fyra kraven informerades informanterna om studiens syfte, att deltagandet var frivilligt och

medverkan närsomhelst kunde avbrytas, att studien kunde komma att publiceras på internet och eventuellt användas i vetenskapligt syfte. Deltagarnas rätt till anonymitet framgick tydligt och att alla insamlade uppgifter och datamaterial endast var åtkomligt för mig. Information om samtyckesblankett informerades muntligt till varje informant. Vid intervjutillfället ombads informanterna skriva under en samtyckesblankett (Bilaga 2) och därmed intyga att de tagit del av ovanstående information och godkänna sitt deltagande i studien. Med hänsyn till de etiska principerna har deltagarnas namn anonymiserats och ersatts med siffror.

4.3 Urval av informanter

Tre sånglärare – två kvinnor och en man i en genomsnittsålder på 45 år – deltog i studien. Lärarnas yrkeserfarenhet sträcker sig mellan 5 till ca 40 år. De undervisar i enskild- och/eller ensemblesång på olika gymnasieskolor i Stockholm och inom olika genrer. Genrerna innefattar *musikal*, *klassiskt* och *jazz*. Samtliga lärare innehar en musikhögskoleutbildning i sång- och/eller musikpedagogik. I denna studie benämns sånglärarna som *Lärare 1*, *Lärare 2* och *Lärare 3*.

Tabell. Informanternas bakgrund

	Lärare 1	Lärare 2	Lärare 3
Åldersgrupp	30–40 år	61–70 år	30–40 år
Kön	Kvinna	Kvinna	Man
Yrkeserfarenhet	7 år	40–45 år	5 år
Utbildning	Musikhögskola	Musikhögskola	Musikhögskola

4.4 Genomförande av intervjuer

Valet av informanter gjordes utifrån ett bekvämlighetsurval, vilket enligt Denscombe (2010) innebär att informanterna väljs utifrån vad som är lättåtkomligt för forskaren. Två av sånglärarna kände jag redan till och den tredje sångläraren tog jag kontakt med via en nära anhörig. Den ena informanten kontaktade jag personligen på plats, den andra kontaktades per telefon och den tredje kontaktades via mail. Två av intervjuerna ägde rum på respektive informants arbetsplats och den tredje intervjun skedde, enligt informantens önskan, via Zoom.

Intervjuerna inleddes med min presentation av studiens syfte, vad studien skulle leda till samt varför jag valt det berörda ämnet; undervisning i konstnärligt uttryck. Den första intervjufrågan handlade om hur sånglärarna *tolkar* begreppet konstnärligt uttryck. Här fick informanterna beskriva begreppet fritt utifrån deras egna perspektiv. Efter denna ingång flyttades fokuset till nästkommande frågor om hur lärarna undervisade i konstnärligt uttryck. Samtliga intervjuer pågick i cirka 30 minuter. Intervjuerna spelades in via "röstmemo" på Iphone, men även via "röstmemo" på en MAC-dator. Detta för att säkerställa att ingen data skulle gå förlorad p.g.a. tekniska problem.

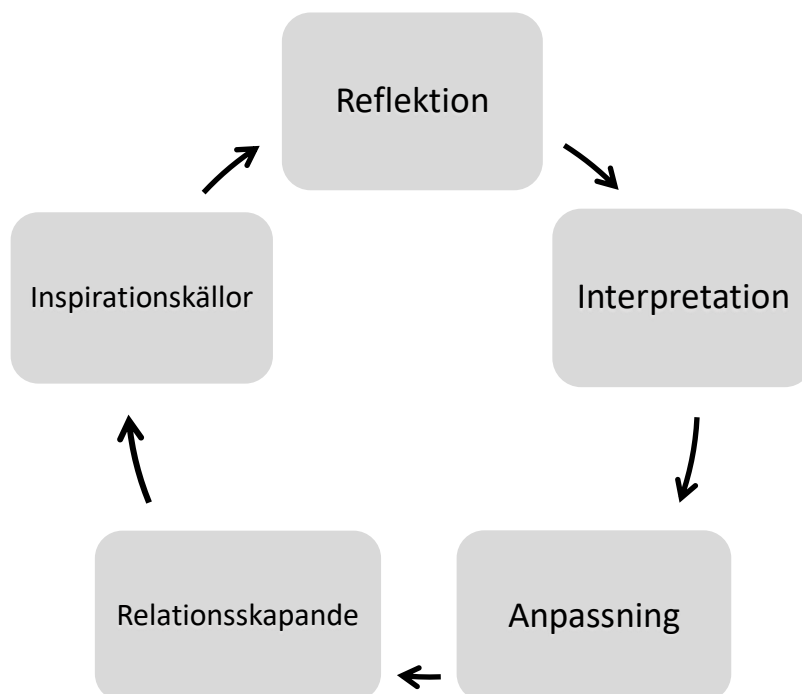
4.5 Analysprocess

Utifrån ett didaktiskt perspektiv och tematisk analys har jag tolkat sånglärarnas utsagor om metoder i undervisningen. Den tematiska analysen av materialet har genomförts med hjälp av Braun och Clarkes guide till tematisk analys (Braun & Clarke, 2006). Tematisk analys är en systematisk metod där forskaren *kodar*, *kategoriserar* och *tematiserar* empirin. Det innebär identifiering och analysering av mönster och teman i datamaterialet. Denna analysmetod är hjälpsam i synliggörandet av olika språkliga mönster i respondenternas redogörelser. Fejes och Thornberg (2019) menar att tematisk analys exempelvis kan avslöja användningen av liknande termer som uppkommer och hur frekvent dessa termer används. Tematisk analys används för identifiering av centrala teman och analysering av likheter och skillnader i informanternas svar vilket gör denna analys till en kvalitativ analysmetod.

Först transkriberades intervjuerna via ett dikteringsverktyg i Word. Transkriptionerna placerades i separata Word-dokument. Därefter lyssnade och korrekturläste jag transkriptionerna flera gånger om. I varje enskilt dokument färgmarkerade jag sedan olika fraser och ord jag ansåg var relevanta för min undersökning. De färgmarkerade fraserna i transkriptionerna utgjorde olika *koder* (Braun & Clarke, 2006) från informanternas utsagor, exempelvis "Ställa frågor" eller "Textbehandling". Dessa koder antecknade jag även i marginalen av dokumenten för att underlätta *kategoriseringen*. Koderna grupperades sedan in i fem slutgiltiga *kategorier*. Reflektion, Interpretation, Anpassning, Relationsskapande samt Inspirationskällor. Jag döpte kategorierna med inspiration från didaktik, tidigare forskning och litteratur samt informanternas utsagor.

5 Resultat

I följande avsnitt presenteras resultatet från det föregående metodavsnittet där empiri analyserats, kodats och kategoriserats utifrån ett didaktiskt perspektiv och tematisk analys. Studiens resultat visar på varierande metoder sånglärare använder i undervisningen av konstnärligt uttryck. Resultatet presenteras i en sammanhängande del och består av rubriker och underrubriker; *Tolkning av konstnärligt uttryck* och *Undervisningsmetoder*, samt underrubrikerna (som representerar de fem kategorierna); Reflektion, Interpretation, Anpassning, Relationsskapande och Inspirationskällor. De fem slutgiltiga kategorierna har sammanställts i en grafisk form (se Figur 1).



Figur 1. Den grafiska formen representerar kategorier utifrån informanternas utsagor om *undervisningsmetoder i konstnärligt uttryck*. Det finns ingen hierarkisk struktur av kategorierna.

5.1 Tolkning av konstnärligt uttryck

Forskningsfrågan *hur lärare tolkar begreppet konstnärligt uttryck* visade på flera olika tolkningar. Intervjuerna inleddes med informanternas tolkningar av begreppet konstnärligt uttryck. Två av tre informanter reflekterade över bristen på tydliga formuleringar i Skolverkets läroplan (Lgy 11, 2011) och hur svårt det var med definitionen av konstnärligt uttryck.

[...] det är lite av ett problem att det inte finns vad jag kan... vad jag känner till i alla fall någon tydlig definition av konstnärligt uttryck eller konstnärlighet i Skolverkets material [...] Och eftersom det är en del av kunskapskravet [...] Och det är ju en del av betygskriterierna [...] Så det blir en väldigt subjektiv grej att bedöma för varje lärare [...]. (Lärare 3)

[...] jag har än inte mött en sångpedagogkollega som skulle tycka att det här var liksom ganska tydligt och självklart. Och just därav känner jag att jag skulle önska en revidering i...för att om en hel yrkeskår upplever att det här är krångligt, då tycker jag att det finns...vi har ett problem då. (Lärare 1)

Lärare 3 problematiserar formuleringarna i läroplanen och avslutar med frasen med; ”en subjektiv grej att bedöma för varje lärare”. Han menar att varje lärare får göra en personlig tolkning i sin bedömning av elevens konstnärlighet. I betygskriterierna för betyget E i *Instrument eller sång 1* står; ”Eleven spelar eller sjunger **några** enkla musikstycken med ett **visst** personligt uttryck” (Lgy 11, 2011). Bedömningen av ”Ett visst personligt uttryck” blir i allra högsta grad en subjektiv bedömning. Även Lärare 1 påtalar läroplanens formuleringar om konstnärligt uttryck och uttrycker sin önskan om en revidering i läroplanen.

Begreppet tolkades även utifrån *elevens* eller *utövarens* konstnärliga uttryck. Lärare 3 tycker att det viktigaste är *intention*; ”[...] det viktigaste tycker jag med konstnärligt uttryck det är att det finns en intention hos eleven. Att man vill uttrycka nånting, att det finns en tanke” (Lärare 3). Den konstnärliga processen underlättar om en tanke eller vision finns hos eleven, det menar Lärare 3.

Ju mer i kontakt med sin livserfarenhet, sina upplevelser och självklart också sin sångteknik och musikalitet och allting. Ju högre nivå man har på det, desto lättare blir det att genomföra eller liksom ge luft under vingarna till sin konstnärliga idé. (Lärare 3)

Lärare 1 betonar ordet *medvetenhet* och syftar på elevernas medvetenhet om hantverket kring konstnärligt uttryck. Hon nämner olika parametrar eleven bör ta hänsyn till i sin lärandeprocess, exempelvis val av röstliga kvaliteter, musikaliska val och medvetenheten om budskapet i sången.

[...] jag tolkar det utifrån medvetenhet kanske skulle man kunna säga. Hur medveten är eleven om hantverket kring konstnärligt uttryck? [...] så det är en slags liksom medvetenhet i hantverket kring hur man gör för att bygga den här helheten av konstnärligt uttryck. (Lärare 1)

Även Lärare 2 resonerar kring betydelsen av budskapet utövaren förmedlar; ”[...] att det finns nåt budskap från utövaren som går fram helst då till åhöraren. Ett budskap som passar överens med textens innehåll och musikens innehåll, eller i alla fall korresponderar på något sätt. Jag tror att det är så jag skulle säga” (Lärare 2). Lärare 2 menar även att det ska finnas något i musikutförandet som fångar åhöraren. På det sättet tycker hon musikframförande blir spännande och intressant.

5.2 Undervisningsmetoder

Forskningsfrågan *vilka metoder i konstnärligt uttryck talar sånglärarna om?* resulterade i ett flertal metoder jag kunnat urskilja i informanternas utsagor utifrån ett didaktiskt perspektiv. De sammanställda kategorierna (Reflektion, Interpretation, Anpassning, Relationsskapande och Inspirationskällor) har namngivits utifrån min analys av informanternas utsagor kring deras undervisningsmetoder.

5.2.1 Reflektion

Att skapa reflektion hos eleverna om sig själva och sitt konstnärskap var återkommande tankar i lärarnas resonemang. Kategorin *Reflektion* rymmer flera beskrivningar på hur lärarnas metoder ser ut. Ett återkommande tillvägagångssätt i undervisningen var *att ställa frågor*. Frågor är ett sätt att uppmuntra eleven till reflektion i sin konstnärliga process.

[...] jag ställer mycket frågor, jag försöker få elevernas egen process igång i tänkandet. Men vad händer om du gör så här? Och vad är det för någonting du vill? Vi börjar i den ändan. Vad ska vi åstadkomma med det här? Liksom vilken typ av stämning är det vi ska skapa? (Lärare 1)

Frågeställningarna bidrar till en fördjupning av elevernas konstnärliga uttryck, det menar Lärare 1. Hon presenterar olika valmöjligheter som ger eleverna möjlighet att förstå och göra medvetna val i läroprocessen. ”Just den medvetenheten att med olika övningar hjälpa eleverna att bli liksom medvetna om processen [...] så att det inte bara ska vara liksom slumpen så att säga, utan att eleven själv är liksom medveten” (Lärare 1). Lärare 1 illustrerar frågor elever kan ställa till sig själva: ”Hur ska jag få fram mitt budskap med till exempel olika musikaliska val, dynamiska val, olika röstkvaliteter, olika sceniska val?” (Lärare 1). Att bygga sitt konstnärliga uttryck innebär, enligt Lärare 1, en medvetenhet om bl.a. musikaliska val och sceniska val som studeras under läroprocessen. Det skapar ett multidimensionellt sätt att förhålla sig till processen, vilket Lärare 2 knyter an till: ”Att använda många dimensioner [...] i sin instudering så att man känner sig rik som artist. Också att man ger ett rikt intryck av sången till åhörarna” (Lärare 2).

Ett annat tillvägagångssätt i undervisningen är presentationen av olika musikers tolkningar. Detta är något Lärare 3 upplever vara en bra strategi vilket kan uppmuntra och inspirera eleven i sin konstnärliga process.

[...] en bra strategi är att presentera eller att väcka en nyfikenhet och att presentera olika... liksom olika angreppssätt eller det kan vara mer konkret än så [...]. Du kan lyssna på olika förlagor på en viss låt och höra hur olika artister eller musiker tar sig an melodin eller harmoniken för den delen. Och att liksom utsätta eller låta eleverna upptäcka en större musikalisk värld [...] eller ställa frågor och få dom att väcka tanken. (Lärare 3)

Reflektioner kring den egna undervisningen är något som dyker upp i intervjusamtalet med Lärare 1. Lärare 1 har reflekterat kring sina egna värderingar och delar med sig av sitt filosofiska synsätt på sin metod i undervisningen. Metoden benämner hon som en livsåskådning.

När jag sitter här och funderar så tror jag nog mycket att min metod är en slags liksom ja men nästan som en livsåskådning. Att jag för mig själv har formulerat vad jag tycker och tror om att sjunga, vad sjunga för mig är. Och det här är så svårt för det är så personligt [...] min metod är att jag ska försöka vara så tydlig som möjligt att förmedla det till eleverna...att leva min värdegrund, att leva min liksom filosofi i min undervisning, att allting i min undervisning ska få genomsyra det...från små val kring hur jag väljer att lägga upp liksom nå...en övning till innehållet i vad vi gör. Och liksom en syftessättning i det. (Lärare 1)

Resonemanget visar på aktiva ställningstaganden i sin egen värdegrund. Lärare 1 har reflekterat kring sin egen syn på sång och månar om tydligheten kring undervisningens innehåll. Här uppkommer ännu en svårighet när hon säger; ”det är så personligt”. Det blir återigen tydligt hur subjektivt och tolkningsbart konstnärligt uttryck är.

5.2.2 Interpretation

Analysera och *tolka* text och musik är återkommande instruktioner vid sångundervisning vilket tydligt framgår i sånglärnarnas resonemang. Att förmedla en känsla är en betydande del för det konstnärliga uttrycket och det musikaliska framförandet, vilket sånglärnarna knyter an till. Exempel på instruktioner sånglärnarna talar om är: ”Vilken känsla ska förmedlas i sången?” eller ”Hur känns det när du gör så där?” Lärare 2 lägger stor vikt på frasering, alltså hur en textfras uttrycks, i undervisningen.

[...] frasering lägger jag ju jättestor vikt på. Att rätt sak blir höjdpunkter och mindre viktiga punkter i en fras. Och det har ju alltid med innehållet, det textliga innehållet i sången att göra. Men att man verkligen tydliggör det så att eleverna har både en musikalisk och en textlig form. (Lärare 2)

Eleverna behöver få en övergripande bild av textligt och musikaliskt innehåll i sången, det menar Lärare 2. Vid instudering av en sång berättar sångtexten något och eleven har möjlighet att tolka och förstå sångtexten på sitt sätt. Hon menar att en medveten analys av texten och musikens innehåll genererar många valbara tolkningar. Lärare 2 berättar att hon ger många tolkningsförslag till eleven. Hon målar även upp scenarion och teaterscener och relaterar här specifikt till en Mozart-aria en elev sjunger:

[...] den är så oerhört innehållsrik av olika känslor och... alltså jag verkligen gör en mental teaterscen av den. Även om man då inte gör den sceniskt på en konsert här på skolan eller så. Så ska det finnas... den där pjäsen i den där sången ska finnas i huvudet på den som sjunger. (Lärare 2)

Lärare 3 berättar om ett dilemma i undervisningen angående instruktioner i interpretation. Lärarens instruktioner kan ibland upplevas pinsamma eller löjliga för elever, menar Lärare 3. Han säger att sådana känslor kan infinna sig om en elev inte känner sig trygg i sig själv. Om läraren förberett ett visst moment kan det uppstå hinder om eleven inte är mottaglig för lärarens instruktioner. Det skapas ett dilemma i förhållningen mellan den planerade och den faktiska lektionen. Svårigheter kan även uppstå om elever förlöjligar lärarens förslag.

[...] om en elev inte är trygg i sig själv eller i situationen att liksom sjunga inför andra eller inför mig, [...] om jag ger instruktioner om olika förhållningssätt och vad den kan tänka på, det kan kännas pinsamt eller möjligtvis löjligt eller inte relevant för den här eleven för att dom inte har den mognadsgraden än. (Lärare 3)

5.2.3 Anpassning

När sånglärarna resonerar om hur de undervisar i konstnärligt uttryck inleds flera svar i stil med ”det beror på”. Samtliga informanter är eniga om differentieringen i undervisningen, alltså olika tillvägagångssätt beroende på elevens behov och förutsättningar.

[...] Då är det ju väldigt individuellt förutsättningarna, var man befinner sig som elev eller sångare. Så det beror nog ganska mycket på hur jag undervisar i konstnärlighet så att säga, eller konkret uttryck. [...] anpassar det ganska mycket efter eleven, vart den befinner sig i sin utveckling och sin mognadsgrad. [...] Om en elev har liksom stora hål i sin sångteknik eller liksom inte har kommit så långt som solistisk sångare, då kommer jag nog lägga min fokus där i början [...] då kanske jag inte hinner jobba lika mycket med, i den perioden, med det konstnärliga uttrycket. (Lärare 3)

[...] att kunna ha flera olika alternativ att välja bland för att nå ett konstnärligt uttryck medans en del kanske har bara fortfarande en hammare och en skruvmejsel i sin verktygslåda. En del har flera saker att välja på. Det kan man tydligt ändå, tycker jag, urskilja hos elever. (Lärare 1)

I enskild sångundervisning är förutsättningarna individuella, det menar Lärare 3. Exempelvis om sångtekniken brister hos en elev tillägnas det ett större fokus än på det konstnärliga uttrycket. Lärare 1 menar att konstnärligt uttryck är personligt och därför behöver elevernas olika behov identifieras. Vissa elever har kommit längre i sin medvetandeprocess och kan därför göra fler medvetna val i sin konstnärliga utveckling. Hon uttrycker även frasen ”en hammare och en skruvmejsel i sin verktygslåda”, vilket blir en metafor till de elever med färre verktyg. Dessa elever kanske inte har samma förmögenhet till medvetna val eller har tillräcklig självkänedom, utan behöver mer hjälp på vägen. Lärare 1 samtalar mycket med eleverna med hjälp av visuella metoder såsom bilder och citat: ”[...] då använder jag mycket samtal, jag använder mycket bilder och olika citat som diskussionsunderlag [...] för att samtala med eleverna kring...vad är det som händer när man ska visa sitt konstnärliga uttryck?” (Lärare 1). Både Lärare 1 och 3 gör en bedömning i vilket/vilka områden eleverna

behöver hjälp med och anpassar undervisningen därefter. Lärare 2 delar även med sig av en filosofisk tanke kring elevernas olikheter:

[...] elever är olika. [...] En grej som jag har tänkt i många år det är att jag sår frön. Och det är inte alltid att jag får se när dom där fröna har grott och gett nånting tillbaka. Men jag tänker att jag sår så mycket frön jag kan med min sångundervisning. Det är en tanke som jag alltid har. [...] det viktigaste är inte att jag får vara med och hör direkt att 'äh det här fungerade'. Utan det viktiga är om dom tar med sig saker. Det här är ju så tidigt i deras liv också, det som vi håller på med här. (Lärare 2)

Uttrycket ”så frön” är en metafor och syftar på planteringen av idéer vilket förhoppningsvis ger eleverna användbara verktyg inför framtiden. Det kan exempelvis handla om kunskap i sångteknik och/eller interpretation vilket tenderar att etablera sig längre fram i elevernas utveckling.

5.2.4 Relationsskapande

En god relation till eleverna är viktigt både för elevernas trygghet och utveckling. Lärare 1 poängterar vikten av att stötta eleverna och skapa ett tryggt klimat för dem i klassrummet. Hon menar att konstnärligt uttryck innebär att vara sårbar och personlig. Det krävs mod att våga testa och prova saker i det konstnärliga arbetet.

[...] för att eleverna ska komma vidare och djupare i sin process i att leta sig själva som sångare och sina konstnärliga uttryck så gäller det att våga. Det är nog det som är mest gemensamt i min upplevelse för eleverna. För det är ju nånstans...det är väldigt sårbart...ett konstnärligt uttryck är nånting väldigt personligt ju. Du visar en bit av dig själv. (Lärare 1)

Den konstnärliga processen liknas till ett identitetsskapande av sig själv och sitt konstnärliga uttryck, enligt Lärare 1. Även Lärare 2 nämner betydelsen av relationen till eleverna i samband med vilka verktyg hon ger dem: ”[...] det är inte alltid samma förslag rotar sig hos olika elever. Och ju bättre jag känner eleverna, ju mera personanpassad tolkning kan jag föreslå dom” (Lärare 2).

5.2.5 Inspirationskällor

En av följdfrågorna handlade om huruvida lärarna följer någon specifik metodik eller ”skola”. Ingen av lärarna sade sig använda någon specifik metodik, däremot synliggjordes inspirationskällor som gjort ett avtryck hos lärarna. Lärare 3 inspireras av kollegor – både sånglärare och andra musiker. Utöver det inspirerades han av författare och något Lärare 3 nämner som ”stora pedagoger inom jazzgenren”. Lärare 1 har ett flertal inspirationskällor inom dans och teater baserat på sin bakgrund.

[...] det är inspiration från jättemånga olika håll. Och jag skulle säga då kanske att jag är ganska inspirerad från många olika...liksom teaterpraktiker och också även dans eftersom jag har den typen av bakgrund, att jobba mycket med kropp, jobba mycket med...med det sceniska. (Lärare 1)

Lärare 1 lägger mycket fokus på arbetet med kroppen i undervisningen, det är något Lärare 2 knyter an till i sitt resonemang. Att göra en rörelse till texten är något Lärare 2 inspirerades av i samband med sina tidiga studier. Fenomenet rörelse i anknytning till text och musik gjorde ett stort avtryck på Lärare 2 och har funnits med henne under alla år. Att göra en rörelse till texten förstärker textens inverkan i sångundervisning, det menar Lärare 2.

5.3 Sammanfattning av resultat

Studiens resultat av forskningsfrågan *hur sånglärare tolkar begreppet konstnärligt uttryck* visade på olika tolkningar. Informanternas utsagor baserades dels på tankar om konstnärligt uttryck i relation till bedömning. Bedömning i konstnärligt uttryck anser lärarna vara subjektivt och tolkas och bedöms utifrån deras egna preferenser. Tolkningarna i konstnärligt uttryck berörde även elevens utövande, där poängterades vikten av *intention, medvetenhet och budskap*.

Studiens resultat av forskningsfrågan *vilka metoder i konstnärligt uttryck talar sånglärarna om?* visade på en mångfacetterad svars palett. Metoderna sånglärarna talar om kan sammanfattas såhär:

- a) *Att ställa frågor till eleverna för att skapa reflektion och medvetenhet:* Användningen av samtal och frågeställningar som: *Vilken stämning ska vi skapa? Vad händer om du gör såhär? Vad vill du förmedla?* belyser lärarnas sätt att väcka tankar hos eleven. Tankar kring konstnärliga val såsom musikaliska parametrar, tolkning av text och musik samt budskapet i sången bidrar till en medvetenhet eleverna förväntas bära med sig.
- b) *Anpassa tillvägagångssätt/metoder utifrån elevens behov:* Ju mer läraren känner eleven desto mer kan undervisningen anpassas individuellt, därför varierar lärarnas metoder utifrån var eleven befinner sig i sin utveckling.
- c) *Skapa en trygg miljö för eleverna:* Konstnärligt uttryck är enligt informanterna personligt och sårbart, i undervisningen krävs därför en trygg miljö där eleverna får utrymme att testa sig fram i sitt uttryck.

6 Diskussion

I detta kapitel diskuteras studiens resultat och metod följt av egna reflektioner och till sist en slutsats. Resultatet har i förhållande till syfte och frågeställningar visat att lärarna använder några utmärkande metoder: *Att ställa frågor till eleverna för att skapa reflektion*, *Anpassa tillvägagångssätt/metoder utifrån elevens behov och medvetenhet* och *Skapa en trygg miljö för eleverna*. Av resultatet framgår att tolkningen av begreppet konstnärligt uttryck utgörs utifrån sånglärarnas egna preferenser och anses även subjektivt att bedöma. Konstnärligt uttryck tolkas även med orden; *Intention*, *medvetenhet* och *budskap*.

6.1 Resultatdiskussion

Resultatet diskuteras utifrån ett didaktiskt perspektiv i förhållande till tidigare forskning och litteratur.

6.1.1 Tolkning av konstnärligt uttryck

”Sometimes, the things that are most important to learn are the most difficult to teach” (Juslin & Karlsson, 2008, s. 309). Denna mening anser jag sammanfattar sånglärarnas syn på konstnärligt uttryck i undervisningen. Resultatet visar på lärarnas uppfattning om konstnärligt uttryck som multidimensionellt och svårdefinierbart. Liknande resultat återfinns i forskningen om *uttryck i musikundervisning* (Juslin & Karlsson, 2008). Författarna problematiserar den bristande forskningen inom musikaliskt uttryck i musikundervisning och menar att det inte finns någon universell formulering kring konstnärligt uttryck. Sånglärarna i denna studie påtalade otydliga formuleringar kring konstnärligt uttryck i läroplanen (Skolverket, 2011). Enligt min tolkning är de otydliga formuleringarna troligen en konsekvens av den knapphändiga forskningen inom musikaliskt/konstnärligt uttryck. Även Ekici (2022) påtalar bristen på forskning inom sång ur ett holistiskt och multidimensionellt perspektiv. Den bristfälliga forskningen anser Juslin och Karlsson (2008) beror på att konstnärligt uttryck anses underförstått och inte talas om. Det kan förklara det tolkningsföreträde läraren får och därmed uppstår fria ramar att tolka konstnärligt uttryck utifrån egna preferenser. Didaktiken har bidragit till ett språk om undervisning (Hanken & Johansen, 2021), däremot verkar det finnas tydliga språkförbistringar, enligt informanternas utsagor, angående *hur* konstnärligt uttryck bedrivs i undervisningen.

Även om sånglärarna i studien beskriver hur svårt konstnärligt uttryck är att definiera, understryks det hur betydelsefullt konstnärligt uttryck är i undervisningen. En av lärarna ansåg att konstnärligt uttryck genomsyrar all sångundervisning – att konstnärligt uttryck ”är allt”. Konstnärligt uttryck tolkas sammanfattningsvis, enligt sånglärarna, med orden; *Intention*, *medvetenhet* och *budskap*. Samtliga lärare i studien verkar vilja lägga stor vikt på konstnärligt uttryck i undervisningen, däremot behöver annat i undervisningen ofta prioriteras, exempelvis sångteknik eller elevens trygghet i situationen.

6.1.2 Undervisningsmetoder

Verbala beskrivningar, såsom *samtal*, *diskussionsunderlag* och *frågor* verkar, enligt informanternas utsagor i denna studie, främst förekommande i undervisningen. I Brenner och Strands (2013) studie förekommer verbala beskrivningar och fysiska gester som de mest användbara undervisningsstrategierna. Sånglärares utsagor om verbala beskrivningar kan tolkas som *interaktion* ur ett didaktiskt perspektiv (Hanken & Johansen, 2021). Däremot menar författarna att vikten av *kvaliteten* på interaktionen är den avgörande rollen för elevens utveckling. Detta är något jag inte kunnat bekräfta utifrån enbart intervjuer.

I sånglärares utsagor figurerade metaforer, exempelvis ”Så frön” och ”En hammare och en skruvmejsel i sin verktygslåda”, vilket förekom bland lärarnas beskrivningar av tankesätt i undervisningen. Metaforer var en användbar undervisningsmetod i Brenner och Strands studie, vilket även Brenner och Strand menade uppmuntrade elevernas tänkande och kreativitet.

I informanternas utsagor framgår betydelsen av reflektion i musikundervisningen. Detta är något Skolverket (2011) lyfter fram i musikämnets syftestext i läroplanen (Lgy 11, 2011): ”Undervisningen ska bidra till att eleverna utvecklar förmåga att analysera och tolka musikupplevelser. Genom undervisningen ska eleverna ges möjlighet att reflektera över och värdera sin egen och andras musikaliska gestaltning, i syfte att öka det konstnärliga skapandet” (Skolverket, 2011, s. 1). Utifrån syftestexten i läroplanen (Lgy 11, 2011) *ska eleverna ges möjlighet att reflektera* och detta anser jag tydligt framgår i informanternas utsagor, exempelvis genom deras frågeställningar till eleverna. I informanternas utsagor förekommer främst *öppna* frågor, exempelvis ”Vad är det för någonting du vill?” eller ”Vilken typ av stämning är det vi ska skapa?”. De öppna frågorna är användbara eftersom de bidrar till en *fördjupning* i analysprocessen, vilket också Lärare 1 belyste vikten av. Detta resultat knyter även an till didaktik och Hanken och Johansens (2021) beskrivning av ”spörrende undervisning” – att ställa mycket frågor.

Ordet *känsla* förekom ofta i sånglärares resonemang angående interpretation: Vilken *känsla* ska förmedlas i sången? eller Hur *känns* det när du gör så där? Dessa frågeställningar uppmanar eleven till medvetenheten om textlig och musikalisk analys/tolkning. Lärare 2 i studien talar om att först fokusera på texten vid sånginstudering. Det knyter an till Zangger Borchs (2019) beskrivning om textbehandling och känslan i sången. Sångtexten är det första att instudera och förstå, det menar Zangger Borch, därefter behöver känslan och budskapet i sången etableras för ett trovärdigt sångframförande. Elliot (2009) belyser även röstklngen som en avgörande faktor i det känslomässiga uttrycket.

Utforskandet av olika känslouttryck kan vara ett steg för eleven i utvecklingen av sitt konstnärliga uttryck. Sånglärares i studien betonar vikten av reflektion kring musikaliska val i en sånginstudering, exempelvis textbehandling, dynamiska kvaliteter och förhållningssätt till rösten. Sundberg (2001) och Brown (1996) bekräftar vikten av hänsynstagandet till både textens innebörd, dynamiska kvaliteter och det musikaliska sammanhanget i

sångframförandet. Sundberg (2001) menar att musikaliska parametrar, exempelvis artikulation och fraser är betydande för uppkomsten av olika känslouttryck. Gabrielsson (2020) nämnde hur de musikaliska parametrarna skiftade beroende på musikernas känslouttryck. Detta är något jag inte kan bekräfta endast utifrån informanternas utsagor. Istället hade jag behövt observera hur eleverna arbetar med musiken. I sånglärarnas utsagor om anpassning av tillvägagångssätt framkom hur undervisningen kan skifta beroende på elevens förmågor. Enligt min tolkning talar sånglärarna om *differentierad undervisning*, vilket Hanken och Johansen (2021) utmärker som en viktig metod i undervisningen.

Samtliga informanter upplevdes engagerade av ämnet konstnärligt uttryck vilket märktes av i deras resonemang. Informanterna var generösa med sina reflektioner, både gällande tolkning av begreppet konstnärligt uttryck och undervisningsmetoder i konstnärligt uttryck. De hade även en ödmjuk inställning till att deras tillvägagångssätt i undervisningen av konstnärligt uttryck stod för dem och var samtidigt öppna för andra metoder och strategier.

6.2 Metoddiskussion

6.2.1 Metodval

Fördelen med semistrukturerade intervjuer var tillgången till utförliga och nyanserade utsagor (Lantz, 2013) från informanterna eftersom jag eftersökte deras egna tankar om undervisningsmetoder och tolkningar av konstnärligt uttryck. Då informanterna intervjuades en i taget gavs informanten större möjlighet till att vara transparent utan att bli påverkad av någon annans åsikter. Informanterna fick utrymme till reflektion och följdfrågorna möjliggjorde djupare analyser.

Nackdelen med endast intervjuer var att bara få en sida av verkligheten. Observationer av lektionsundervisning hade varit ultimat och gett en större verklighetsuppfattning av *hur* lärarna faktiskt undervisade konstnärligt uttryck. Till en början ville jag genomföra både intervjuer och observationer av lektioner, men avgränsade metoden till endast intervjuer p.g.a. studiens avgränsning.

Antalet informanter blev något färre än tänkt. Strategin var intervjuer av fyra tilltänkta sånglärare, men av olika skäl kunde inte alla intervjuer genomföras som planerat och jag behövde hitta ersättare. Det resulterade i totalt tre intervjuer med sånglärare från olika gymnasieskolor samt med olika genrebakgrund. Från början var sånglärarnas olika genrebakgrund (musikal, klassiskt och jazz) ämnat att undersökas. Jag tänkte undersöka om det fanns likheter/skillnader i undervisningen beroende på genre. I denna studie har sånglärarnas genrebakgrund inte jämförts med varandra p.g.a. tidsbrist.

Yrkeserfarenheten bland sånglärarna sträckte sig mellan 5 till ca 40 år. Det var positivt med bredden på yrkeserfarenhet bland lärarna. Jag reflekterade över en sak Lärare 2, som

undervisat i ca 40 år, talade om. Hon nämnde att hon ”sår frön” hos eleverna: ”En grej som jag har tänkt i många år det är att jag sår frön [...] det är en tanke som jag alltid har”. Jag tolkar det som en personlig tanke hon har formulerat för sig själv. Hon har tänkt tanken i många och det är något hon alltid bär med sig. Det är inte säkert att det krävs erfarenhet för att komma fram till en sådan metaforisk tanke, däremot verkar tanken välgrundad enligt min tolkning av utsagan.

Vid intervjuerna fick informanterna först frågan hur de tolkade begreppet konstnärligt uttryck, sedan följde frågor angående hur de undervisade i konstnärligt uttryck samt hur stor vikt de lade på konstnärligt uttryck i undervisningen. Eftersom intervjuarens roll innebär att vara närvarande i stunden (Lantz, 2013) tog jag fasta på det under intervjun och ställde följdfrågor som knöt an till informantens resonemang. Däremot upplevde jag det svårt att veta om och när jag skulle ställa följdfrågor. Jag ville inte gärna avbryta informantens resonemang och väntade oftast med följdfrågan tills en paus uppstod. Jag hade kunnat undersöka informanternas utsagor ännu mer. Fler följdfrågor kunde potentiellt bidragit till ännu mer djuplodande svar – exempelvis fler klargöranden av undervisningsmetoderna de använde.

6.2.2 Analysmetod

Tematisk analys som vald analysmetod var mycket hjälpsam. Transkriptionerna var till en början relativt lätt att avkoda då informanterna ofta pratade om liknande saker och jag kunde snabbt identifiera liknande utsagor om undervisningsmetoder. Däremot tog analysen mycket längre tid än jag tänkt. Jag upptäckte allteftersom att metoderna vävdes ihop med varandra vilket medförde en svårighet av redovisningen i informanternas utsagor i resultatavsnittet. Exempelvis skapades först en kategori jag benämnde som *Medvetenhet*. Efterhand insåg jag att *medvetenhet* kan överföras på allt i undervisningen. Ordet medveten återkom ofta i informanternas utsagor. Medvetenhet visade sig vara, enligt informanterna, viktigt i utvecklingen av det konstnärliga uttrycket. Jag döpte istället om kategorin från *Medvetenhet* till *Reflektion* vilket kändes tydligare. *Reflektion* kunde överföras till mer specifika metoder med hjälp av informantens utsagor *att ställa frågor* till eleverna och olika exempel på *diskussionsunderlag* (bilder och citat) i undervisningen. Även kategorin *Anpassning* kunde appliceras i princip överallt. Detta gjorde mig låst i tolkningen av empirin. Kanske hade det varit lämpligt att använda färre kategorier och namnge kategorierna något helt annat. Jag kunde ha döpt kategori till *Verbala instruktioner* utifrån Brenner och Strands (2013) benämning i sin studie, vilket möjligen hade förtydligat resultatavsnittet om undervisningsmetoder.

6.2.3 Egna reflektioner

Jag förstod tidigt att utforskandet av konstnärligt uttryck var ett risktagande med tanke på ämnets breda karaktär. Tidigt i min studie bestämde jag mig för att specificera mig på undervisningsmetoder i konstnärligt uttryck. Jag valde ordet *undervisningsmetoder* som ett förtydligande begrepp till mitt syfte, inspirerat från Hanken och Johansens (2021) användning

av ordet. När jag i intervjuerna eftersökte sånglärares metoder formulerade jag intervjufrågan; *På vilket/vilka sätt undervisar du i konstnärligt uttryck?* Sånglärares verkade inte vana med användandet av ordet *metod*, istället använde de ord som ”mitt tillvägagångssätt” eller endast ”jag brukar” när de skulle förklara hur de undervisade.

Vid intervjuerna nämnde jag bedömning som ett annat ämne att undersöka, däremot var jag tydlig att jag inte ämnade undersöka bedömning i denna studie. Alla informanterna nämnde ordet *svårt* när bedömning kom på tal. Två av informanterna uttryckte bristen på tydliga formuleringar och riktlinjer i läroplanen – att det inte finns en tillräcklig förklaring på vad som menas med konstnärligt uttryck. Jag hade kunnat avstå från att föra bedömning på tal eftersom det inte berörde min studie. Bedömning i konstnärligt uttryck känns däremot angeläget att prata vidare om, inte minst att lyfta ämnet bland lärarkollegier. Ett förslag på vidare forskning kan därför vara att undersöka *bedömning i konstnärlighet*.

6.3 Slutsats

Att få ta del av andra sånglärares tankar och reflektioner har varit mycket värdefullt. Jag har inspirerats av många användbara tillvägagångssätt att ta hänsyn till i framtida undervisning. Mitt syfte var att bidra med kunskap om undervisningsmetoder i konstnärligt uttryck – och det anser jag ha uppnått. Arbetet med studien har fått mig att reflektera kring mina egna tankar om vad konstnärligt uttryck innebär och hur det kan undervisas. Efter genomförd studie har jag förstått att konstnärligt uttryck innehåller många dimensioner och är ett svårfångat begrepp. För mig innebär konstnärligt uttryck i första hand förmågan att uttrycka sig konstnärligt – förmågan att förmedla ett budskap eller en känsla som berör. Undervisning i konstnärligt uttryck verkar optimalt om metoderna anpassas efter elevens behov och förutsättningar. Metoderna bör heller inte helt separeras från varandra utan istället gå hand i hand – de ”dansar med varandra”, metaforiskt uttryckt.

Enligt min kännedom finns väldigt lite forskning på konstnärligt uttryck i sång- och övrig musikundervisning, vilket även forskare i denna studie bekräftar. Med stöd av Juslin och Karlsson (2008) vill jag hävda att mer forskning av detta slag behövs i hopp om en mer sammanflätad bild på definitionen av konstnärligt uttryck i undervisningen.

Referenser

- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Brenner, B., & Strand, K. (2013). A Case Study of Teaching Musical Expression to Young Performers. *Journal of Research in Music Education*, 61(1), 80–96. <https://doi.org/10.1177/0022429412474826>
- Brown, O. (1996). *Discover your voice: how to develop healthy voice habits*. Singular Publishing Group.
- Denscombe, M. (2010). *The Good Research Guide: For Small-Scale Social Research Projects* (4 uppl.) [Elektronisk resurs]. McGraw-Hill. <https://www.researchgate.net/file.PostFileLoader.html?id=582a0dbf217e20276533f5a5&assetKey=AS:428404664213506@1479151039119>
- Ekici, T. (2022). An Evaluation on the Human Voice and the Act of Singing. *TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 21(3), 1–14.
- Elliot, N. (2009). *Röstboken: tal-, röst- och sångövningar*. (1 uppl.). Studentlitteratur.
- Fejes, A., & Thornberg, R. (Red.). (2019). *Handbok i kvalitativ analys*. Liber.
- Gabrielsson, A. (2020). *Musikpsykologi: En introduktion*. Gidlunds förlag.
- Hanken, I. M., & Johansen, G. (2021). *Musikkundervisningens didaktikk*. (3 rev. uppl.). Cappelen Damm Akademisk.
- Holmqvist, M. (Red.). (2021). *Teorier för undervisning och lärande*. (1 uppl.). Gleerups.
- Interpretation. (u.å.). I *Cambridge dictionary*. Hämtad 2023-10-06, från <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/interpretation>
- Karlsson, J., & Juslin, P. N. (2008). Musical expression: an observational study of instrumental teaching. *Psychology of Music*, 36(3), 309–334. <https://doi.org/10.1177/0305735607086040>
- Lantz, A. (2013). *Intervjumetodik*. (3 uppl.). Studentlitteratur.
- Meissner, H., & Timmers, R. (2019). Teaching young musicians expressive performance: an experimental study. *Music Education Research*, 21(1), 20–39. <https://doi.org/10.1080/14613808.2018.1465031>

- Skolverket. (2011). *Läroplan, program och ämnen i gymnasieskolan*. Skolverket.
<https://www.skolverket.se/undervisning/gymnasieskolan/laroplan-program-och-amnen-i-gymnasieskolan/laroplan-gy11-for-gymnasieskolan>
- Skolverket. (2011). *Ämne - Musik*. Skolverket.
<https://www.skolverket.se/undervisning/gymnasieskolan/laroplan-program-och-amnen-i-gymnasieskolan/gymnasieprogrammen/amne?url=-996270488%2Fsyllabuscw%2Fjsp%2Fsubject.htm%3FsubjectCode%3DMUS%26version%3D4%26tos%3Dgy&sv.url=12.5dfce44715d35a5cdfa92a3>
- Sundberg, J. (2001). *Röstlära: fakta om rösten i tal och sång*. (3 utvidgade uppl.) Proprius.
- Vetenskapsrådet, (2017). *God forskningssed* (ISBN 978-91-7307-352-3). Vetenskapsrådet.
https://www.vr.se/download/18.2412c5311624176023d25b05/1555332112063/Godforskningssed_VR_2017.pdf
- Zangger Borch, D. (2019). *Stora sångguiden: vägen till din ultimata sångröst*. (4 rev. uppl.). Notfabriken.

Bilagor

Bilaga 1 – Missivbrev

Hej!

Jag heter Kristina Sjöström och studerar min sista termin på Kompletterande Pedagogisk Utbildning (KPU) på Kungl. Musikhögskolan i Stockholm. Just nu skriver jag mitt självständiga arbete som handlar om undervisning i konstnärligt uttryck. Syftet med studien är att bidra med kunskap om hur sångpedagoger tolkar begreppet ”konstnärligt uttryck” och vilka metoder sångpedagoger använder sig av i undervisningen av konstnärligt uttryck.

Jag söker informanter att intervjua till studien och jag söker enbart sångpedagoger som undervisar gymnasieelever på det estetiska programmet. Deltagande i studien innebär att delta i en intervju där du får svara på frågor kring undervisning i konstnärligt uttryck. Intervjun beräknas ta 45 minuter och kommer att dokumenteras genom ljudupptagning.

All insamlad data och personuppgifter kommer att lagras krypterat som endast jag har tillgång till. Alla förekomna personuppgifter kommer att anonymiseras och behandlas enligt den etiska lagen (www.vr.se/uppdrag/etik/etik-i-forskningen.html) således att ingen enskild informant kan identifieras i efterhand. Deltagandet är frivilligt och om du så skulle vilja kan du när som helst avbryta intervjun och därmed ditt deltagande. Resultatet av studien kommer att publiceras på DIVA-portalen i början av 2024 och kan komma att presenteras i andra vetenskapliga sammanhang.

Om du har några frågor eller funderingar är du välkommen att kontakta mig eller min handledare för mer information.

Hoppas vi ses!

Med vänlig hälsning

Kristina Sjöström

0737134500

kristina.sjostrom@student.kmh.se

Handledare, Maria Timoshenko

maria.timoshenko@kmh.se

Bilaga 2 – Samtyckesblankett – intervju



Kungl. Musikhögskolan
Valhallavägen 105
Box 27711
115 91 Stockholm

Samtycke till deltagande i studien "Undervisning i konstnärligt uttryck"

Medgivande

Jag bekräftar härmed att jag har tagit del av muntlig och/eller skriftlig information om studien och accepterar att delta. Jag har fått möjlighet att ställa frågor om studien.

Jag är medveten om att intervjun kommer spelas in.

Jag har fått information om att de uppgifter som samlas in om mig kommer att behandlas konfidentiellt, på ett sådant sätt att min identitet inte kommer att avslöjas för obehöriga.

Jag är medveten om att min medverkan är helt frivillig och att jag när som helst och utan närmare förklaring kan avbryta mitt deltagande.

Ort och datum _____

Förnamn och efternamn _____

Telefonnummer _____

Namnteckning _____

Bilaga 3 – Intervjufrågor

- Hur tolkar du begreppet konstnärligt uttryck?
- På vilket/vilka sätt undervisar du i konstnärligt uttryck?
 - Vilka strategier använder du?
 - Finns det någon strategi som fungerar bättre än någon annan?
 - Följer du någon viss metodik/skola?
 - Var hämtar du inspiration ifrån till din undervisning?

- Hur stor vikt lägger du på konstnärligt uttryck i undervisningen?
 - Vad lär du ut först; sångteknik eller konstnärligt uttryck?
 - Hur pratar du med eleverna om det konstnärliga uttrycket?
 - Hur går samtalen lärare emellan kring konstnärligt uttryck i undervisningen?